

Budimir Lončar
Izgovoreno u Zagrebu novinaru Dragoslavu Simiću u mikrofon
25. 4. 2014.
Peta emisija iz serije „Budimir Lončar, životopis političara“

Bakarić, Kardelj, Đilas, Koča Popović

Recimo Bakarić je bio čovek vrlo sklon socijaldemokratiji. Naročito je dobro Bakarić poznao ekonomske probleme i tržišnu orijentaciju. I Bakarić, koji je zapravo začetnik reformi '62. godine skupa sa Grličkovim, Bakarić je mislio naravno da samo tržišna privreda može da reguliše i stavi na svoje mjesto samoupravljanje. Da sampoupravljanje bez tržišne orijentacije teško da će biti išta drugo nego jedna razučena birokratija. Prividno debatska, demokratska a u suštini ipak birokratija. Tako da je Kardelj zapravo zanimljiva ličnost. Ali ja još uvijek mislim da bi Kardelj, da je ostao živ poslije Tita, da bi on neke stvari bio napravio za koje ranije nije bio kadar. Ja se sjećam intervjua Đilasa, jednog od zadnjih, kad je rekao, između ostalog, da među svim Titovim saradnicima je svako imao neke osobine koje je Tito znao koristiti. Tako je rekao da nije tačno da je Ranković bio glup. Kaže: *Možda nije bio dovoljno obrazovan. Ali je bio izuzetno nadaren za organizaciona pitanja. I u ratu i posle rata. Iako je posle ušao u konzervativnu i ideološku orijentaciju. Onda je rekao za Bakarića da je on bio ispred njega u razmišljanjima o potrebi reforme demokratizacije jer je dobro povezivao ekonomiju, politiku i društvenu nadgradnju. Tada je, ako se dobro sjećam, nisam siguran baš, rekao je za Kardelja da je Kardelj bio izniman u tome što je najbolje ispekao zanat sa Titom. On je znao tačno kad Titu treba dati prijedlog, kad treba posustati. I on je imao apsolutno najveći uticaj na Tita radi toga što je znao da se sa njime ophodi. Kaže: *On (Kardelj) nikad nije bio s njime blizak. On je imao jednu vrstu distance, ali ga je jako dobro upoznao i znao je sa se njime ophodi. Za razliku od mene koji sam bio otvorena knjiga, koji sam se sa Titom volio šalit i koji sam sa Titom bio u neformalnim odnosima češće nego drugi. Ali ja nisam imao tu sposobnost, tu lukavost koju ja nazivam Tehnologija Josip Broz Tito. Tako da je to vrlo značajno kad to nabrojite.**

I vraćamo se na Koču. Koča je bio jako razočaran nekim ljudima i bio je vrlo nezadovoljan. I tu je došlo do njegovog velikog razočarenja kad su smenjeni srpski

liberali. On se nije samo razočarao u Kardelja, nego i u Petra Stambolića i donekle u Bakarića, očekujući da će tu Bakarić stupiti na scenu. A najviše se razočarao u Kardelja. To se dešava 1971., 1972. godine. I on je praktično živio sa četvrtinom svoje aktivnosti. Kad je umro Tito, on je bio na oproštaju. Bio je dirnut. I kad smo se ja i on vidjeli, ja sam bio ambasador u Vašingtonu i mi bismo se viđeli svaki put kad bih došao u Beograd, i rekao mi je umro je veliki čovjek. *Ali umro je čovjek koji je previše sve držao u svojim rukama. To je kao kad u porodici umre tata koji svojim sinovima ne da da odrastu. I bojim se da ćemo loše svršiti.* Tada mi je rekao to u jednom razgovoru. On je dosta patio pri završetku. Susretao se sa Tepavcem, sa Nikezićem. Djelio sa s njima kritičke misli. Sa mnom na drugi način se viđao jer ja sam bio u funkciji. U sistemu. Uvijek je vodio računa da ne ispadne da sam njegov eksponent. Pa mi je to i rekao: *Vodi računa o tome. Ja to ne želim. Ali želim sa tobom razgovarat kao starim saradnikom. Ti ne možeš promjeniti situaciju. Ali možeš u okviru nje imati bolju ili lošiju orijentaciju, odnosno konstruktivan ili manje konstruktivan doprinos. Demokracija mora biti osnovna preokupacija.*

Još bih jednu stvar rekao. Kad je došlo do smene Rankovića, onda sam bio ambasador u Indoneziji. To je bila 1966. godina. Imao sam s njime (Koćom) dug razgovor. On je mene pozvao kako bih ja zamjenio Crnobrnju, koji je bio šef kabineta predsednika Tita. Kandidati smo bili ja i jedan general iz Hrvatske, ne mogu se sada sjetiti kako se zove. I mene je taj general zvao. Rekao: *Ja nemam interesa. Tu treba da bude čovjek koji zna svijet, tu su prvjenstveno ti poslovi. Vjerojatno ćeš ti to biti. Ja bih to želio da ti budeš.* Koća mi je rekao: *Ja sam to predložio. Ja želim da budeš tamo. Jer je jako važno da budeš u blizini Tita. I ko će njemu servirati i dokumenta i poruke i sve ono što njega treba opsluživati.*

Onda se javio Vlado Popović koji je tada bio član SIV-a i rekao da on želi da bude šef kabineta. Oni su se iznenadili. I tako smo mi otpali. I ja sam se vratio natrag.

Onda smo on (Koća) i ja imali jednu dugu večeru na kojoj mi je rekao šta se to dogodilo, on je tada bio podpredsednik Jugoslavije. I tada mi je rekao: *Ključna stvar da se krene prema demokraciji brže, dublje i svestranije. Što ne znači da će se napustiti program koji je nas doveo u borbu a to je socijalna pravda i socijalni prosperitet, ali taj put treba da ide preko partije. Ona je prejaka bila i ostala. A sada sa ovom čistkom UDBE opasnost je da ne pređe Titov oslonac na armiju. I zato bi trebalo da partija bude još aktivnija, ali da se u okviru partije dođe do*

demokratizacije. I to ne samo do demokratizacije sa većom samostalnošću republika jer ta republička samostalnost je prilično visoka, nego da u okviru cijele SKJ i republičkih partija, dođe do jedne dublje demokratske transformacije. Šta to znači? Prvo, da se osigura pravo manjine na opstanak. Da manjina ima pravo da postane većina. To je ključna stvar. Ako to ne uspjemo mi nećemo uspjeti u cijeloj ovoj orijentaciji novoj. Jer, kaže, ekonomska reforma koja je 1962. zasnovana i koja je dovela do sukoba sa Rankovićem je samo jedan dio našeg problema i naše orijentacije. Drugi dio je nadgradnja, idejna politička koncepcija. A to je ono što se mora još jedanput preko patrije okrenuti ne samo sa odstranjivanjem Rankovića, i smanjivanjem represivnih organa, nego i oko demokratizacije partije. To mora biti put da bi se jednog dana stvorio višepartijski sistem. To se dobro sjećam, to sam zapamtio. Naravno, to se nije ostvarilo jer je on dao ostavku. I tu je početak njegovog kraja, kod ostavke, a ovo sa srpskim liberalima je bila točka na i. Tako je to sa Kočom bilo. Šteta je, ali tako.

Koča Popović i otpor prema Đilasu 1953. godine kada su se pojavile, kako kažete, tenizije?

Ja tada nisam bio u bliskim odnosima sa Kočom Popovićem, ali sam naknadno sa njime razgovarao o Đilasu. I on smatra da je Đilas prerano zakukurikao. Da je Đilas napravio abortus demokratiji. Da je htio ono što nije bilo realno. Jer da on to mora smjestiti u jednu situaciju koja jeste bila realna i primarna a to je da smo bili tada ugroženi od Sovjetskog saveza, da je bila potrebna stabilnost redova i da još uvijek partija nije bila kadra da se liberalizira iznutra. Da je bilo potrebno da još uvijek bude kontrolor cijeloga života. Da je on te ideje iznašao postupno. I da se postupno za njih zalagao da bi bilo to opravdano. On je smatrao da Đilasov pogled tada bio dalekovidan, opravdan, ali nezreo da se u tom času na takav način iznese. Ali nije opravdavao, naravno, obračun sa njime. Naročito ne zatvor. Tu je bio vrlo kritičan. To mi je govorio. Ali to je bilo već naknadno kad je čitava stvar apsolvirala.

O Titu. Kako je nastao Pokreta nesvrstanih

Moram Vam reći da je meni Tito izuzetno imponirao...

On je bio za nas vrhovni komandant sa svim poštovanjem i uvažavanjem. Sve što je dolazilo iz glavnog štaba, što je dolazio iz rukovodstva a posle iz AVNOJ-a i Nacionalnog komiteta stalno je taj njegov lik bio prisutan. On je na sve nas djelovao kao jedna mitska ličnost. Nešto što je vanzemaljsko po svojoj moći, po svojoj snazi, po svom duhu. Iz njegovog imena, iz tih pjesama, iz tog kulta koji se razvijao zračio je jedan zanos. Pa čak više od zanosa. Jedan trans. Mi smo povremeno živjeli u transu. I Tito je bio taj... Bilo je tu nešto religijsko. Bar za mene u tom vremenu.

Kad sam prvi put Tita vidio, to je bilo na Visu 1944. godine I tada me je posebno impresionirala njegova figura jer prije toga ga nisam vidio. Ja sam tada bio u oblasnom komitetu SKOJ-a. I tamo je bilo naše sjedište. Al tamo je bilo sjedište i vrhovnog štaba i Titovo sjedište. I ja sam imao prilike da ga viđam povremeno. I sjećam se kada je u teatru, kazalištu Na Visu, Afrić, glumac, recitirao *Titov naprijed* od Nazora. Jeze su me prolazile. Pa taj njegov lik. On je tada bio mršav. Imao je nešto izuzetno imponirajuće. Svi državnici tada su izgledali mesnato. Ili brkato. Ili ljuto kao Staljin. Ili onako uvaljeno u fotelju kao što je bio Čerčil. On se u svemu tome izdvajao po toj svojoj vojnoj figuri, po toj ljepoti koju je tada nosio. Mora da me je to impresioniralo. I ona ranija predodžba bila jednim dijelom opčinjena njime i njegovom nevidljivošću ali prisutnošću. Pretvara se u stvarnost. Pretvara se u lik. Pretvara se u čovjeka. Pretvara se u tu figuru koja strašno imponira. Pa uz tu recitaciju *Titom naprijed*, ja moram reći da sam tog dana letio. I ne znam da li sam i spavao cijelu noć. To je takav bio zanos.

To je prvo.

Drugo - Tita sam viđao posle rata na distancama na raznim priredbama itd. I uvijek se kod mene pojavljivao neki zanos. Žmarci bi me obuzeli. Bilo je nešto što je zračilo iz tog čovjeka. Kad sam prvi put sa njim bio u kontaktu sve se to smanjilo. I sve je to postao kontakt sa živim čovjekom sa odlikama i manama. Prvi put sam došao u njegovu stvarnu blizinu, i ne samo blizinu nego i u radni kontakt, 1960. godine u Njujorku za vrijeme sastanka petorice, odnosno za vrijeme Generalne skupštine koja

je bila tada održana na nivou šefova država i vlada. I tada je osnovana po prvi put ideja o Pokretu nesvrstanih. To je bilo u rujnu (septembru) mjesecu 1960 godine.

Rad u Njujorku?

Ja sam tada bio Kočin saradnik. Ja sam već bio načelnik za analizu i planiranje. Ja sam već tada sa Kočom bio u punom radnom, intenzivnom odnosu saradnje. I tada sam skupa sa ambasadorom Matesom koji je bio stalni predstavnik pri Ujedinjenim nacijama radio na tekstu deklaracije koju su petorica usvojili. To petnaesto zasjedanje je bilo izuzetno značajno i ne samo kao obljetnica petnaesta i ne samo kao zasjedanje na najvišem nivou, nego odmah iza raskida susreta između Ajzenhauera i Hruščova u Parizu. Kad je *U2* otkriven i kad je susret koji je trebao da donese jedan korak ka detantu, kad je jedan Hruščov htio da tu napravi jedan novi potez dijaloga odjednom je otkazan taj sastanak i pretvorio se detanski sastanak u pojačanu hladnoratovsku konfrontaciju. I onda je u Njujorku sazvan taj samit povodom petnaestogodišnjice gdje je bila originalna Titova inicijativa da se nađu njih petorica sa različitih kontinenata i da naprave apel i podnesu generalnoj skupštini rezoluciju o susretu između Hruščova i Ajzenhauera. Šta se htjelo? Znalo se da to neće proći. Da su dva pola toliko udaljena u tom času ali se htjelo s time pokazati tri stvari.

Prvo: da odnos između dvije super sile koji su u oscilaciji i koji su sada zaoštreni imaju uticaja na svijetsko stanje. I da po toj logici svijetska organizacija ima pravo da se bavi njihovim odnosima kao što oni utiču na rad te organizacije i svijeta u cjelini.

Druga je poruka bila da se kaže da su Ujedinjene nacije mjesto gdje se svi problemi moraju rješavati pa i odnosi između velikih sila.

I treća je poruka bila da se kaže da se stvara alternativa takvoj podjeli, da tu postoji jedan pogled pet državnika sa četiri kontinenta koji žele da svijet vide u drugom odnosu.

Ta rezolucija je prva organizaciona klica Pokreta nesvrstanih. I tu se već pomalo rodila ideja da dođe do konferencije u Beogradu. Najpre pripremnog sastanka u Kalru gdje sam takođe i ja bio sa Kočom Popovićem. I onda je tu Koča rekao da će Tito imati sedamdeset i peti rođendan i da bi on želio da bude konferencija u Beogradu. Mada smo mi računali da će to biti u Kairu jer je i Naser imao velike pretenzije za vođenje svijetske politike. Imena te petorice su Tito, Naser, Nehru,

Sukarno i Enkruman. Zanimljivo da nije bio Kastru iako je on bio na čelu. On nije bio pozvan. Kastro nije došao ni u Beograd na beogradsku konferenciju. Umesto njega je došao Don Tikos. Ali je bio njegov ministar Roa na pripremnom sastanku u Kairu. I on je kandidirao i Kairo za konferenciju. I ja sam bio u tom podkomitetu u kome je kandidirana Jugoslavija i presudno je bilo tu da je Ketema, ministar vanjskih poslova Etiopije, sa kojim sa ja imao vrlo dobre odnose, a inače Hailesalasije je imao posebnu naklonost prema Titu i jugoslovenskoj borbi. Onda je on vodio više bitku za nas nego ja. Glavna mu je teza bila da ta konferencija treba da bude protiv blokovske podeljenosti, da mora biti konferencija protiv izvora Hladnoga rata, da mora biti konferencija alternative Hladnome ratu, a da se sve odigrava u Evropi. A onda treba ta konferencija i da bude pod prozorom tiju dviju koncepcija otpjeva svoju serenadu. Tako je on to nazvao. I zato smo mi dobili Beograd. I sjećam se, vani su čekali. Ja sam izašao. Prvi mi je prišao Šćekić, televizijski reporter Jovan Šćekić i pita ko. Ja kažem Beograd. On me zagrlio i izljubio. To je bio tako jedan zanos, znate. I tad smo mi dobili tu konferenciju u Beogradu, koja je naravno dala dodatnu snagu i komponentu međunarodnom položaju Jugoslavije u svim pravcima a posebno na Sovjetski savez. Tako da sam Tita upoznao (kao što ste me pitali) dok smo radili na toj konferenciji i dok smo radili na tom dokumentu. I posle sam imao više prilika da ga vidim i da s njim budem prisutan. Vidio sam ga i ljutoga. Vidio sam ga kad kritikovao ministarstvo. Vidio sam ga kad je kritikovao Koču Popovića. Vidio sam ga kad je kritiku pretvarao u pohvalu. A to je sad priča sama za sebe, dosta duga. Ali imao je jak temperament. I imao je još nešto što sam vidio do zadnjeg časa. Zadnji put sam s njime bio 1979 godine u Havani kada je bila šesta konferencija Nesvrstanih. I tada sam ja uglavnom tu konferenciju pripremao. I tu je sad bio poseban moj odnos s njime, jer sam ja najneposrednije sa njim rešavao. A bilo je spornih pitanja. Tada sam ga do kraja upoznao. To je bio i kraj njegovog života. I to bih mogao posebno da ispričam kako je izgledao taj kraj sa Titom. Ja sam tada bio drugi čovjek ministarstva. Bio sam podsekretar, između mene i ministra nije bio niko. Ministar je bio Vrhovec. Ali sam ja neposredno vodio cijelu stvar. I odatle sam otišao u Vašington za ambasadora. Iz Vašingtona sam se vratio za zamjenika i od zamjenika sam postao ministar, 1984. godine sam se vratio iz Vašingtona, a u Vašington sam išao 1979. godine posle konferencije Nesvrstanih.